

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.01 (075.32)

О. А. Гаманюк

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ
МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ А. С. МАКАРЕНКА
ТА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Розбудова особистісно-орієнтованої освіти ґрунтується на пріоритетах гуманістичного над авторитарним, екологічного над техногенним, аксіологічного над інформаційним, а також на паритетах соціального та індивідуального, логічного та образного, традиційного та інноваційного. Зазначені нові ідеї та підходи концептуально закладені у зміст „Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ ст.”, Державної національної програми „Освіта-ХХІ ст.”, Закону України „Про освіту”, Закону України „Про вищу освіту”. [5]

Провідна роль у реалізації цих стратегічних завдань належить працівникам освітньо-виховної сфери, професійна праця яких у сучасних соціально-педагогічних реаліях значно ускладнюється, оскільки оновлюються її цільові, змістові, методичні, технологічні параметри. Відповідно суттєво підвищуються вимоги до педагога-початківця як особистості та професіонала, що передбачає якісно інший рівень сформованості мотиваційної сфери і ціннісних орієнтацій, професійно-педагогічного мислення і технологічної культури, творчого потенціалу і здатності до постійного самовдосконалення, смислотворчості тощо.

Все це зумовлює необхідність теоретичного осмислення сучасних проблем творчої педагогічної праці та підготовки до неї на оновлених концептуальних і методичних засадах із залученням сучасного понятійно-категоріального апарату, умов розвитку педагогічної майстерності.

Проблема професійного розвитку фахівця, становлення його професіоналізму в контексті сучасних гуманістичних підходів успішно розробляється в психології праці, акмеології, професійній педагогіці, що знаходить своє відображення у науковому доробку С. Я. Батишева, А. О. Деркача, Є. О. Климова, Т. В. Кудрявцева, Ю. П. Поваренкова, О. В. Романової, В. В. Рибалка, В. Д. Шадрикова та ін. Найбільша увага приділяється проблемам педагогічної майстерності в працях вітчизняних вчених (Є. С. Барбіна, І. А. Зязюн, Н. В. Кузьміна, М. В. Кухарев, Н. М. Тарасевич та ін.), педагогічної творчості (В. І. Загвязинський, В. А. Кан-Калик, М. М. Поташник, Р. П. Раченко, С. О. Сисоєва, Р. П. Скульський та ін.), педагогічної культури (Є. В. Бондаревська, В. М. Гриньова, І. Ф. Ісаєв, В. В. Радул, І. С. Якіманська та ін.).

Розвиток педагогічної майстерності педагога-початківця, становлення його професіоналізму виступає важливим напрямом і необхідним завданням реформування початкової ланки середньої педагогічної освіти школи. Розв'язання цієї проблеми на перш за все повинно здійснюватися на історико-методологічному, теоретичному, рівнях. А саме, є розглядання науково-методичних підходів вітчизняних вчених В. О. Сухомлинського та А. С. Макаренка до формування педагогічної майстерності вчителів початкових класів в контексті розвитку освіти у XX столітті.

Метою нашого дослідження є аналіз історико-педагогічної спадщини видатних українських вчених В. О. Сухомлинського та А. С. Макаренка на початку XX ст. з питання розвитку педагогічної майстерності вчителів початкових класів. Завдання: визначити пріоритетні тенденції та особливості поглядів видатних вчених на питання розвитку педагогічної майстерності вчителів.

Саме в цей суперечливий період розвитку педагогіки народжується і розквітає новаторська система гуманістичного виховання А. С. Макаренка. Значну увагу А. Макаренко приділяв проблемам педагогічної майстерності. На його думку, педагог-вихователь повинен відповідати певним вимогам: бути патріотом своєї батьківщини; мати добру загальноосвітню, професійну і педагогічну підготовку; бути ініціативним, активним, енергійним і життєрадісним, гуманним і чуйним товаришем і другом, вимогливим до себе і вихованців; працювати творчо; уміти аналізувати свою роботу і вивчати досвід роботи товаришів; мати педагогічний такт. Для того, щоб бути хорошим педагогом, треба багато працювати над собою. У рамках колективу учитель повинен уникати шаблону, діяти творчо, експериментувати, шукати кращі методи впливу на вихованців. Такі колективи добрати не можливо, вони формуються безпосередньо в діяльності під керівництвом директора, громадських організацій. Особливу роль у цій роботі Макаренко надає директору, який, на його думку, є найвідповідальнішою особою в школі, уповноваженим державою керівником. Важливим науково-педагогічним питанням Макаренко вважає питання про співвідношення в колективі педагогів з різним досвідом учительської роботи. Він приходить до висновку, що колектив учителів, сформований з учителів одного віку, чи то старих, чи молодих, завжди буде слабким колективом. Тому то організатори освіти повинні подбати про те, щоб в кожній школі було декілька поколінь учителів, щоб в колі досвідчених була юнь, яка тільки-но приступає до роботи, до педагогічного життя. Отже, організаторам народної освіти, керівникам шкіл треба взяти за правило створення різновікових учительських колективів, що сприяє збагаченню кожного вчителя життєвим досвідом, педагогічною культурою, професійною майстерністю. Педагог у лекції „Педагогіка індивідуальної дії” опрацьовує й таке питання як співвідношення у колективі учителів чоловіків і жінок. Він застерігає про те, що переважання у колективі учителів певної статі негативно відбивається на дітях, не сприяє правильному статевому вихованню. Цю думку А. С. Макаренка можна

сформулювати таким правилом: переважання в педагогічному колективі чоловіків або жінок призводить до однобокого виховання дитячого колективу. При доборі колективу варто піклуватися, на думку А. С. Макаренка, і про те, щоб у ньому були люди різної вдачі, різних темпераментів та характерів. Колектив учителів повинен бути естетично виразним, носієм естетичної культури. Цю виразність Макаренко бачив у зовнішньому вигляді вчителя, його вчинках і поведінці.

Видатний педагог лишив чимало ідей щодо педагогічної праці, особи вихователя та його підготовки, які по праву вважаються основоположними в теорії педагогічної майстерності. Макаренко детально розкриває своє бачення професійних якостей учителя – від постановки його голосу до вміння „читати по обличчю” душевні порухи дитини. Називаючи уміння виховувати мистецтвом, Макаренко розглядав діяльність вихователя з позицій виробництва, людини праці, професії і виділяв майстерність вихователя, відокремлюючи таким чином виховний процес від освітнього. Не наводячи визначення поняття педагогічної майстерності, Макаренко розкрив його зміст та структуру. Педагогічна майстерність пов’язується з високим рівнем професійної культури, вихованості вчителя, його авторитетністю і моральними якостями, наявністю чіткої спрямованості, особистого „кресло”, глибоких професійних знань і умінь, а також із сильним характером, діловитістю, твердою волею, моральним ставленням до дітей, у поєднанні вимогливості з повагою, естетичною зовнішністю та культурою поведінки. Особливе значення в структурі педагогічної майстерності Макаренко надавав педагогічній техніці, розуміючи під цим набір спеціальних знань, умінь і навичок практичного володіння прийомами педагогічних впливів як у вузькому розумінні (зовнішні прояви), так і в широкому – оволодіння різноманітним „інструментарієм” науково-організованої системи впливів. Розкриваючи зміст педагогічної техніки, педагог-новатор охарактеризував її елементи – володіння вчителем-вихователем словом, інтонаціями (15 – 20 відтінків „Іди сюди!”), мімікою, рухами, настроєм, всім організмом. Він підкреслював, що педагог не може не грати і не може дозволяти, щоб його „нерви та сердечні муки” були інструментом професійної діяльності. Тим часом Макаренко відкидав зовнішню гру і рекомендував шукати „якийсь пас”, щоб поєднувати гру з „прекрасною особистістю вихователя”. Без професійної техніки Макаренко вважав педагогічну майстерність „зовсім пустим ділом”, яку можна назвати „кустарною”. Як бачимо, педагогічну майстерність новатор трактував дещо звужено, обмежуючи її в основному технікою.[4]

Макаренко займав досить чітку позицію щодо формування педагогічної майстерності. Він заперечував думку про вирішальне значення таланту в педагогічній професії („талант – справа рідкісна, а державі потрібні мільйони вчителів”). „Майстерність вихователя – на думку педагога – не є якимось особливим мистецтвом, що вимагає таланту, але це спеціальність, якої треба навчитися” і на власному прикладі доводив таку позицію. Він вважав, що майстром може стати кожний, якщо йому

допоможуть і якщо він сам працюватиме. Він відзначав, що, на жаль в педагогічних вузах не знають, що таке педагогічна майстерність, „цією майстерністю там і не пахне”, „нас ніколи цьому не вчили, а цьому можна і треба вчити” і наголошував на необхідності викладання основ педагогічної техніки, майстерності як спеціального курсу, а також підкреслював важливість отримання майбутніми вчителями й спеціального виховання – бути організованими, підтягнутими, ввічливими, культурними.[4]

У післявоєнні роки з поступовим пожвавленням у громадському житті, науці, освіті гуманістичних тенденцій збагачуються уявлення про професійну працю вчителя, в наукових публікаціях зростає увага до психологічних аспектів роботи педагога, поглиблюється розуміння сутності педагогічної майстерності, поширюється думка про неприпустимість її підміни лише практичними вміннями та навичками, професійною технікою, „методичним знахарством” (І. А. Каїров, 1955), підкреслюється тривалість і багатоетапність формування педагогічної майстерності і, відповідно, складність та узагальненість цього утворення, підсилюється зв'язок педагогічної майстерності з творчістю, вправністю вчителя, порушуються питання про особистісні якості педагога, усвідомлюється значення педагогічного такту, педагогічних здібностей, таланту, виділяються окремі компоненти в структурі педагогічної майстерності. Активну участь у науково-педагогічних дискусіях брали В. А. Афанасьєв, Т. Ф. Бугайко, Ф. Ф. Бугайко, Г. Є. Жураковський, Л. О. Занков, І. А. Каїров, Д. Ф. Ніколенко, Д. Ф. Самуйленков, І. Е. Синиця, З. М. Шиліна. На такій теоретичній базі вивчення педагогічної праці професійна майстерність учителя співвідноситься із педагогічною наукою, влаштовуються підходи до професійного добору вчителів і створюються методики діагностики абітурієнтів педагогічних навчальних закладів, вивчаються труднощі професійного становлення молодих учителів, розробляються шляхи оволодіння педагогічною майстерністю, переглядається співвідношення теоретичної і практичної підготовки вчителя, стабілізується перелік педагогічних дисциплін у навчальних планах, удосконалюється система педагогічної практики студентів. І все ж таки у цілому на думку дослідника Л. І. Міщенко, педагогічна наука в ці роки істотно не вплинула на зміни у змісті соціального замовлення на вчителя і, відповідно, його підготовки. Складність і суперечливість цього етапу розвитку педагогічної освіти полягала в тому, що поряд із намаганнями вдосконалити зміст і організацію підготовки учителів, посиленням уваги до її професійної спрямованості утверджувався догматизм, формалізм, суттєво обмежувалась творча самостійність студентів, вилучались активні методи викладання, що, в цілому, призвело до значного зниження ефективності роботи педагогічних навчальних закладів [2].

В. О. Сухомлинського істотно оновила та поглибила науково-теоретичні підходи до розуміння особливостей педагогічної професії, значення в ній майстерності, творчості, культури, професіоналізму. „Праця педагога – це, насамперед, напружена праця серця ... й творчість розуму ...

немає у світі важчої, виснажливішої для серця праці ...” – писав він. Вчителі, на думку В. О. Сухомлинського, – це „творці людських душ”, „сіячі істинно людського”, „світочі інтелектуального життя школярів”, які мають бути “взірцем людської досконалості”, тому передумовою успіху в педагогічній професії він вважав „талант любові до людини, і безмежну любов до своєї праці, насамперед, до дітей ...”.[6] У доробку видатного педагога розкривається ідеальна модель гарного вчителя високого рівня педагогічної культури, якому притаманні гуманізм, духовність, громадянськість, загальна культура, інтелект, якості дослідника, творчий підхід до справи, здатність до самовдосконалення, подається всебічна характеристика складових педагогічної культури, показується їх взаємопроникнення і взаємозв’язок. Головний же критерій оцінювання культури праці вчителя Сухомлинський вбачає в умінні пробудити в дітях інтелектуальні почуття, радість пізнання і визначає умови для їх розвитку. Розрізняючи специфіку майстерності навчання і виховання, він вважає неприпустимою поширену думку, що „вчити – одне, а виховувати – інше”. Мистецтво виховання, за Сухомлинським, є основою майстерності навчання, і кожний учитель зобов’язаний бути насамперед вихователем, у процесі навчання спрямовувати розвиток особистості учнів, управляти їхньою психікою, мати глибоке психологічне підґрунтя педагогічної культури.

У спадщині Сухомлинського всебічно обґрунтовується і розкривається теза про творчу природу педагогічної праці, а одним з секретів педагогічної творчості визначається пробудження у вчителів інтересу до пошуку, до аналізу власної роботи. Підкреслюючи, що школі потрібен творчий учитель, Сухомлинський водночас називав педагогічну творчість „однією з ділянок педагогічної цілини” і вказував, що досягти педагогічної творчості вчитель може лише самостійно, займаючись професійним та особистим самовдосконаленням і дослідницькою діяльністю: „Стає майстром педагогічної праці звичайно той, хто відчув себе дослідником”. Формування педагогічної майстерності, педагогічної творчості, на думку Сухомлинського, слід розпочинати в педагогічних навчальних закладах і продовжувати в практичній діяльності під час ознайомлення з роботою педагогів-майстрів через осмислення їх досвіду, різноманітного використання колективної творчості школи. Автор підкреслював значущість тонких почуттів учителя, входження його до професійної спільноти, освоєння ним цінностей, норм як важливого етапу професійного виховання [2].

Педагогічна мудрість В. О. Сухомлинського проявлялась у тому, що в центрі освітньо-виховного процесу він бачив особистість вихованця як міру всіх речей. У дітях він поцінював не стільки розумову діяльність, скільки морально-духовне багатство. Звертаючись до молодих учителів, Василь Олександрович акцентував, що у сфері розумової діяльності не кожна дитина в силу своїх інтелектуальних потенціальних можливостей може

досягти вершин. Однак у морально-духовній сфері кожна особистість може досягти досконалості. І це залежить від вихователів.

Заглиблюючись у педагогічну спадщину В. О. Сухомлинського, пізнаючи тайни його діяльності як учителя і директора школи, ми бачимо, як він створював у своїй уяві постать учителя-гуманіста. „Що означає хороший учитель? – запитував Василь Олександрович і тут же відповідав: – Це насамперед людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить у те, що кожна дитина може стати доброю людиною, вміє дружити з дітьми, бере близько до серця дитячі радощі і прикрощі, знає душу дитини, ніколи не забуває, що сам він був дитиною.

Хороший вчитель – це, по-друге, людина, що добре знає науку, на основі якої побудований предмет, котрий він викладає, закоханий в цю науку, знає її горизонт – найновіші відкриття, дослідження, досягнення. Гордістю школи стає вчитель, який, на доповнення до сказаного, сам небайдужий до проблем, над якими б'ється його наука, здатний до самостійного дослідження. Хороший учитель знає значно більше, ніж передбачає програма середньої школи. Навчальний предмет для нього – лише азбука науки. Глибокі знання, широкий кругозір, інтерес до проблем науки – усе це потрібне вчителю для того, щоб розкривати перед вихованцями притягальну силу знань, предмета, науки, процесу навчання. Учень повинен бачити в учителю розумну, знаючу, думаючу, закохану в знання людину. <...> Для вчителя початкових класів важлива не тільки всебічна освіта, а й особливий інтерес до якоїсь певної науки, галузі знань.

Хороший учитель – це, по-третє, людина, яка знає психологію і педагогіку, розуміє і відчуває, що без знання науки про виховання працювати з дітьми неможливо.

Хороший учитель – це, по-четверте, людина, яка досконало володіє вміннями в тій чи іншій трудовій діяльності, майстер своєї справи. Дуже важливо, щоб у школі був і чудовий садівник, і людина, закохана в машини, і майстер електротехніки, і столяр, і рослинник, який любить поратися на навчально-дослідній ділянці. У добрій школі кожний учитель має яку-небудь трудову пристрасть” [6].

Набуття педагогічної майстерності процес тривалий. Він починається у стінах педагогічного навчального закладу і продовжується все життя. Учитель поєднує в собі дві спеціальності. Він має бути фахівцем не лише з того предмета, який викладає, а ще й педагогом-вихователем. Тобто вчитель, навчаючи виховує, а виховуючи навчає. Навчаючи, він покликаний не лише передавати учням знання, а й прищеплювати їм гуманні ідеали, пробуджувати потребу до суспільно корисної діяльності, виховувати активну життєву позицію. Ось чому вчитель має поєднувати в собі майстерність викладача і вихователя.

Учительська професія, зазначав В. О. Сухомлинський, особлива, її не можна порівняти з якою іншою. Процес формування майстерності педагога – двосторонній, який перебуває як під зовнішнім впливом, так і в результаті внутрішньої діяльності особистості. І основою для розвитку

самовдосконалення є самоаналіз роботи. Адже вміння робити самоаналіз – це показник педагогічної праці вчителя, його педагогічної культури. Неможливо сформувати творчу особистість педагога без опори на фундаментальні положення В. О. Сухомлинського про творчий характер праці вчителя, складових його педагогічної культури. Професійна самостійність і творча активність вчителя виступають як необхідне завершення процесу формування учителя-майстра педагогічної справи. Василь Олександрович дає пораду учителю-початківцю: все життя збагачувати свою педагогічну і психологічну культуру, щомісяця поповнювати свою бібліотеку трьома книгами, одна з яких „про душу дитини”.

В. О. Сухомлинський допомагав вчителям у створенні „індивідуальної творчої лабораторії”, в якій вони прагнули „сконструювати власний досвід”. Що ж робив він для організації творчого пошуку вчителів? На його думку, для цього необхідно: навчити вчителя передусім аналізувати свою діяльність, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між знаннями учнів і власною працею, вивчати факти, систематично знайомитись з педагогічною спадщиною минулого, сучасними досягненнями педагогічної науки і практики, давати об'єктивний аналіз власної діяльності і стану навчального-виховного процесу в школі, оцінку результатів впровадження у практику передового досвіду. Завдання вчителя, підкреслює Василь Олександрович, – використати з досвіду інших усе те, що органічне його індивідуальності, і виробити власний особистий алгоритм. Формування творчої особистості вчителя неможливе без удосконалення його професіоналізму.

Аналіз теоретичної спадщини видатного педагога дає підстави стверджувати, що він глибоко дослідив професію вчителя, її особливості. Він обґрунтував концепцію формування гуманістичної спрямованості особистості вчителя і сформулював умови його ефективної роботи. Основними з них є професійно-педагогічна спрямованість, теоретична підготовленість, загальна культура, усвідомлення важливості самоосвіти і систематичність, логічна послідовність, науковість у її здійсненні. Винятково важливу роль у професійному становленні вчителя відіграють його моральні якості, любов до дітей, терпимість і наполегливість, вимогливість і педагогічний такт.

Підготовка вчителя початкової школи потребує інтегративних підходів, можливо, більш інтегративних, ніж підготовка фахівців інших педагогічних спеціальностей. І справа не лише в багатопредметності викладання (навчання читанню та письму, мови, математики, природознавства та ін.), а й у тому, що навчально-виховна робота з учнями молодшого шкільного віку вимагає від педагога надзвичайно майстерного володіння широким спектром педагогічних технологій. На вчителя початкової школи покладена висока відповідальність, яка полягає в тому, що він, фактично, „запрограмує” подальший розумовий та морально-етичний розвиток учня. [1]

Сухомліністика частково відображає таку багатогранність професійної підготовки вчителя початкової школи. Певна увага в ній звертається на проблеми навчання усної та писемної мови та на виховання словом у контексті ідей В. О. Сухомлінського.

Педагогічна майстерність, стверджує В. О. Сухомлінський, – це наявність у фахівця професійних знань, умінь і навичок. Такий учитель у більшості випадків може непогано виконувати свої обов'язки. Але коли мова але про виховання, цього занадто мало, йому треба ставити насамперед всебічно розвиненою особистістю. Саме в цьому полягає специфіка педагогічної праці.

Аналіз сутності педагогічної майстерності в творчій спадщині В. О. Сухомлінського дає підстави стверджувати, що вона не можлива без педагогічної культури, тобто гармонії найбільш суттєвих духовних якостей вчителя і його професіоналізму. З особистими властивостями педагога: науковий світогляд, моральна чистота, громадська позиція, загальнонаукова і фахова ерудиція, творчий розум, почуття нового, риторичні здібності і культура мови, вольові якості, естетичні і загальна культура, фізична загартованість і працездатність, звертає увагу В. О. Сухомлінський, необхідно тісно пов'язувати професійні якості вчителя. До яких він відносив: педагогічне покликання, любов до дітей, педагогічні знання, навички і вміння, психологічна культура, педагогічний такт, педагогічні спостереження, мислення, уява, інтуїція, педагогічний оптимізм, самовдосконалення.[1]

У постановці проблеми педагогічної майстерності вчителя та пошуку шляхів до її розв'язання В. О. Сухомлінський виходив із розуміння того, центральною фігурою педагогічного процесу є вчитель, здатний викликати в процесі виховання найважливіші зміни в особистості дитини. Адже педагог має повсякденний доступ до найдорожчого, найчутливішого народного багатства – розуму, думок та почуттів дітей.

Найбільш ґрунтовно характер, механізми і закономірності педагогічної майстерності вчителя представлені в концептуальній схемі педагогічної системи В. О. Сухомлінського, згідно з якою педагогічна культура вчителя виступає як найважливіший детермінант розвитку особистості.

За Василем Сухомлінським, рівень професіоналізму вчителя початкової школи визначається рівнем володіння ним головними інструментами педагогічного впливу. І тут необхідне принципове зауваження. Зрозуміло, що професіоналізм учителя визначається тим, наскільки він *технічно* володіє зазначеними інструментами навчання та виховання. Але *техніка* педагогічного впливу прямо залежить від того, наскільки педагог розуміє глибинні психолого-педагогічні чинники впливу інструментів, якими він користується. Ось чому так важливо, досліджуючи концепти видатного педагога, що стосуються професіоналізму вчителя початкової школи, не обмежуватися описом та класифікацією педагогічних прийомів, якими має володіти вчитель, а й виявляти їх психолого-

педагогічні першовитоки. Сама по собі педагогічна техніка доростає до рівня педагогічної майстерності і навіть до педагогічного мистецтва лише за умови, коли визначається усвідомленням психолого-педагогічних чинників.

Слово, краса, природа – опорні конструкції педагогічної системи В. О. Сухомлинського. І найвиразніше вони виявлені власне в тій частині його педагогічної творчості, яка стосується початкової школи. Тому професіоналізм учителя початкової школи, який прагне працювати за системою Сухомлинського, безпосередньо залежить від того, наскільки він володіє словом, за допомогою якого має представити дітям грані краси і неповторність природи, що в комплексі становлять для нього головні засоби педагогічного впливу.

У контексті нинішніх реалій, коли слово втрачає красу (роль високої художньої літератури катастрофічно знижується), коли природа потерпає від усе наростаючих екологічних проблем, тріада *слово – краса – природа* стає все більш значущою, оскільки вона була і залишається несучою конструкцією гуманістичної педагогіки.[1]

Слово вчителя – один із важливих засобів культури мовлення, „інструмент впливу” на душу вихованця, „це ніби той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво, майстерність”, адже без „живого, трепетного, хвилюючого слова немає школи, педагогіки,,

Грамотна, точна мова вчителя, його вміння вибрати тон мовлення, інтонацію, здатність не лише словом, а й його змістом, естетикою вплинути на дитину, мають бути його внутрішньою потребою. Мислення вчителя повинно відзначатися такими ознаками: виразністю, правильністю, чистотою, лаконізмом. Сама природа людського ества потребує ясності, простоти, переконливості думки, отже, мовних засобів її оформлення. Вміння користуватися ними – велике мистецтво. Виховання словом, підкреслює В. О. Сухомлинський, – це найбільш вразливе і складне, що є в сучасній школі. Тому він і застерігає від „примітивності словесного виховання”, коли мовлення вчителів стає безбарвним, втрачає свою естетичну і виховну функції. Впливовість живого слова визначається його емоційністю. Учень сприймає слово, пропускає його через себе і повертає адекватну чи неадекватну реакцію, яка проявляється як у його словах, так і діях.

В. О. Сухомлинський засуджував і застерігав вчителів від психологічної агресії проти дитини. Вчитель не має права демонстративно підкреслювати слабкі сторони дитини. Його завдання полягає в тому, щоб створити такі умови діяльності учня, де він проявив би свої позитивні якості. Педагог повинен будувати свої стосунки з учнями на ґрунті поваги та справедливості, віри у здібності окремого учня.

Загальна культура вчителя, повага до дітей, інтерес до їх життя, емоційна врівноваженість, вміння володіти своїми почуттями, любов до дітей, вміння зрозуміти психологію кожного учня формують таку невід’ємну рису, як педагогічний такт. Отже, обов’язок вчителя – створити сприятливий мікроклімат взаємостосунків, бо „емоційна товстошкірність”

педагога може привести до негативних наслідків у взаєминах з дітей. Причому питання спілкування вчителя з учнями нерозривно пов'язане з поняттям його емоційної культури.

В. О. Сухомлинський зауважив, що у формуванні майстерності вчителя відіграють не лише його вміння спілкування з учнями, володіти системою прийомів на них, організовувати оптимальну взаємодію з вихованцями, а й навички керування власним настроєм, голосом та жестами – все сучасна наука включає в поняття „педагогічна техніка”. Вчитель повинен володіти технікою мовлення (чіткість, правильність, виразність, переконаність), щоб діти могли прочитати в голосі педагога десятки відтінків почуттів.

Майстерність вчителя лише тоді, коли він навчиться володіти педагогічною етикою. Етика в школі, наголошував Сухомлинський, – „практична філософія виховання”. При цьому зауважував, що педагогічна етика полягає в тому, щоб дитина „сприймала насамперед добро” і виховувалась добром. Він завжди стверджував, що любов до дітей – це фундамент майстерності, вершина педагогічної культури, найголовнішою рисою якої є гуманність. [3]

Педагогічна майстерність учителя-початківця – це поняття, що змінюється під впливом завдань, які треба вирішувати в кожен нову епоху. Аналіз наукових праць В. О. Сухомлинського та А. С. Макаренка – це невичерпне джерело педагогічної мудрості в царині формування педагогічної майстерності, педагогічної культури, педагогічної творчості вчителів початкових класів. Подальше дослідження пов'язуємо з поглибленням вивчення розвитку педагогічної майстерності вчителів початкових класів в історичному аспекті.

Список використаної літератури

- 1. Баранюк І. Г.** Формування професіоналізму вчителя початкових класів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Баранюк Ірина Григорівна ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград : 2010. – 230 с.
- 2. Гузій Н. В.** Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Гузій Наталія Василівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : [б. в.], 2007. – 568 с.
- 3. Луцюк А. М.** Проблема педагогічної майстерності вчителя у творчій спадщині В. О. Сухомлинського : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Луцюк А. М. – К., 1996. – 184с.
- 4. Макаренко А. С.** Твори: у 7-ми тт. – Т. 5. – К.: Рад. школа, 1954. – 484 с.
- 5. Національна доктрина розвитку освіти у ХХІ столітті // Освіта України.** – 2001. – №1. – с. 22 – 25.
- 6. Сухомлинський В. О.** Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад.шк., 1998. – 304 с.

Гаманюк О. А. Деякі аспекти розвитку педагогічної майстерності вчителів початкових класів у педагогічній спадщині А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського

У статті проаналізовано проблему розвитку педагогічної майстерності вчителів початкових на основі історико-педагогічного досвіду видатних вітчизняних науковців А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського. Сьогодні відзначається ще одна хвиля підвищеного інтересу до ідей Василя Олександровича та Антона Семеновича. Приклад наукової праці цих видатних вчених перевіреної десятиліттями, дав прекрасні результати і заслуговує на особливу увагу сьогодні. Впровадження їхнього досвіду в сучасну систему початкової освіти – важливий етап на шляху становлення суспільства, побудованого на високоморальних принципах.

Ключові слова: педагогічна майстерність, педагогічна творчість, професіоналізм педагога, педагогічна культура, педагогічний такт.

Гаманюк О. А. Некоторые аспекты развития педагогического мастерства учителей начальных классов в педагогическом наследии А. С. Макаренко и В. А. Сухомлинского

В статье проанализирована проблема развития педагогического мастерства учителей начальных классов на основании историко-педагогического опыта известных отечественных ученых А. С. Макаренко и В. А. Сухомлинского. Сегодня отмечается еще одна волна повышенного интереса к идеям Василия Александровича и Антона Семеновича. Пример научной работы этих выдающихся ученых проверенной десятилетиями, дал прекрасные результаты и заслуживает особого внимания сегодня. Внедрение их опыта в современную систему начального образования – важный этап на пути становления общества, построенного на высоконравственных принципах.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, педагогическое творчество, профессионализм педагога.

Hamanyuk O. A. Some Aspects of Pedagogical Skills of Primary School Teachers in the Pedagogical Heritage A. S. Makarenko and V. A. Suhomlinskogo

In the article the problem of development of teaching skills of primary school teachers on the basis of historical and educational experience of famous Russian scientists A. S. Makarenko and V. A. Suhomlinskogo. Today is another wave of increased interest in the ideas of Vasily Alexandrovich and Anton Semenovich. Example of the scientific work of these famous scientists tested for decades, gave excellent results and deserves special attention. Implementation of their experience in the modern system of primary education is an important stage on the way to becoming a society built on moral principles. After all, despite the fact that times have changed, the main objective of the educational activities of teachers of primary classes remained the same – to teach children of humanity. Their core pedagogy is the study of children's team. He sees a full team as a

prerequisite the fullest development of the individual. An important condition for the development of children's collective they called „law moving forward”. This law means that educational work should be built so that the continuously growing need to create something new, need work. In this regard, they developed a system perspective lines that set for pupils far and near targets, allowed the team to live a busy, purposeful life.

Key words: pedagogical skills, teaching creativity, professionalism of the teacher.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Євтух М. Б.

УДК 388(=512.145):37.035.3

М. В. Іваннікова

ФОЛЬКЛОР КРИМСЬКИХ ТАТАР ПРО ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ

Сьогодні наше суспільство відроджує забуті традиції старовини, використовуючи народний досвід, створюючи нові моделі виховних теорій і практик. Вивчення і відродження кримськотатарських етнопедагогічних традицій неможливе без звернення до її витоків – пам'ятників духовної культури народу – усної народної творчості.

Звертаючись до фольклору, як до джерела виховання, можна знайти благодатне підґрунтя для формування і розвитку у дітей різних якостей: інтелектуальних, моральних, естетичних, трудових, фізичних. Виховний потенціал фольклору безмежний.

Зацікавленість фольклором кримських татар, як стверджує Р. Музафаров, „виникає у кінці 18 – на початку 19 століття. Так, наприклад, цінні для науки відомості про звичаї, обряди, свята, легенди кримських татар ми зустрічаємо у шляхових записах П. Паласса, І. Муравйова-Апостола та інших, хто подорожував краєм.” [1, с. 110]. Історик О. Зарубін і краєзнавець В. Зарубін відмічали: „Цікавитися казками та легендами кримських татар у Росії розпочали з часів О. Пушкіна („Бахчисарайський фонтан”), якщо не раніше” [2, с.3].

Одним із перших збирачів і видавців кримського фольклору був В. Кондаракі, історик і етнограф, автор багатотомних творів „Універсальний опис Криму” (1875), „На згадку століття Криму” (1883). Перші наукові записи усно-епічних творів кримських татар були опубліковані у кінці 19 – на початку 20 століття В. Радловим, О. Самойловичем, В. Філоненко, Н. Марксом, А. Кончевським.